

КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК СИСТЕМНИЙ ПОКАЗНИК ЯКОСТІ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Професійна компетентність як критерій якості підготовки випускників вищих навчальних закладів розглядається з позиції рекомендацій ЮНЕСКО. Сутність концептуальних вимог до професійної компетенції традиційно зводиться до розширення знань, умінь та навиків, необхідних безпосередньо для підвищення результативності праці та успішного функціонування майбутніх спеціалістів у сфері життєдіяльності в цілому. Заміна понять про суто трудові, виробничі знання, вміння та навички повною гамою вимог до всебічного розвитку студентства, яка відбувається останніми роками, означає перехід до всебічного врахування інтересів індивіду та підтримку його в процесі розвитку, що призводить до підвищення якості підготовки майбутніх спеціалістів.

Проблема забезпечення високого рівня якості підготовки спеціалістів, зокрема у технічному університеті, завжди була досить актуальною, а останнім часом стала критично гострою в силу наступних причин: нестійкість ринку праці, скорочення держбюджетного фінансування освітньої та наукової діяльності, зниження мотивації до оволодіння інженерними знаннями, оскільки пріоритет в основному віддається більш "легким та престижним" спеціальностям – юридичним та економічним. (Слід, однак, зазначити, що останніми роками намітилася й інша тенденція).

Забезпечення якості професійної підготовки студентів – майбутніх спеціалістів нерозривно пов'язана з питаннями проектування освітніх систем, побудови та розвитку систем неперервної професійної освіти, які розглядаються в працях С.І. Архангельського, Н.Є. Астаф'євої, В.П.Безпалько, А.Л.Денисової, З.Д. Жуковської, Н.В. Кузьміної, А.Г.Молибог, Н.В. Молоткової, В.А. Сластеніна, В.Н. Столетова, Н.Ф. Тализіної, Ф.Р. Філіпова тощо. Розвиток сучасної концепції якості підготовки спеціаліста розглянено у працях Ю.П. Адлера, В.І.Байденко, Є.Ж. Володіної, О.В. Голосова, А.А. Денисової, А.П.Єгоршина, Е.М. Короткова, І.Я. Лернера тощо.

Таким чином, нові підходи до проблеми якості освіти вступають в протиріччя з переважаючою в сучасній вищій школі традиційною дискретно-дисциплінарною моделлю реалізації її змісту, яка склалася історично та забезпечила підготовку поколінь висококваліфікованих спеціалістів, які, слід зазначити, відповідають, в основному, лише вимогам свого часу. Ця модель, безумовно, збереже своє базове значення і в найближчому майбутньому. Однак новий етап розвитку людського суспільства та викликана ним зміна системи вимог до сучасного спеціаліста обумовлюють необхідність корекції існуючої моделі, основним недоліком якої є ускладненість створення в її рамках умов для цілеспрямованого синтезу знань, що транслюються й перетворення їх у цілісні системи. Формальна розрізненість споріднених дисциплін у навчальних планах ВНЗ, невиправдана різниця в їх понятійно-термінологічному апараті, недостатнє використання міжпредметних зв'язків призводить до того, що синтез навчальної інформації, яка транслюється, стихійно перекладається на самих студентів і навіть, якщо й робиться ними, то досить малоефективно.

Подібні протиріччя є окремими "гранями" провідного протиріччя: між когнітивно-орієнтованою, "техногенною" парадигмою традиційної інженерної освіти та сучасними вимогами, які висувують підприємства, фірми, система економіки та соціум в цілому до професійної кваліфікації та особистісних якостей інженера, тобто, до його компетентності, яка, безперечно, є найактуальнішим та найбільш значущим системним показником якості вищої технічної освіти.

Якість вищої освіти є поняттям, яке характеризується численними аспектами та в значній мірі залежить від контекстуальних рамок існуючої системи. Найважливішою ж складовою всієї системи якості освіти є якість (в широкому смислі цього слова) випускників вищого навчального закладу. При цьому останні повинні розглядатися, з одного боку, як споживачі (інформації, яку вони отримують у навчальному закладі), з іншого – як постачальники власних знань та умінь.

Сучасний університет повинен приймати та застосовувати наступну концепцію: якість – це ступінь задоволення запитів споживача (студента, викладача, підприємства), ступінь придатності випускника навчального закладу до ефективної роботи. Концепція комплексної якості університету передбачає використання двох блоків індикаторів якості – функціонального та інформаційного. Функціональний блок утворюють робочі процеси, в той час як інформаційний блок оперує поняттями вхідні дані (потенціал) та вихідні дані (результат певного робочого процесу). Вихідні дані – це компетентність, тобто якість освіченості особистості: обсяг набутих знань, рівень системної компетенції, рівень компетенції у розподілі ресурсів, оцінки навичок міжособистісного спілкування, оцінки мисленневих навичок тощо.

Отже, діаду показників якості випускника, зокрема, вищого технічного навчального закладу мають становити: рівень розвитку особистості та інженерна професійна компетентність; остання характеристика, включаючи й професійно значущі якості особистості, багато у чому зумовлена навчальним планом та освітніми технологіями, які його реалізують, та може бути виражена у вигляді сукупності вимог, задокументована, а отже, і більш чи менш об'єктивно контролювана в цілому та на окремих етапах.

В основу показників суб'єктивної професійної компетентності можуть бути покладені характеристики актуальної та потенційної діяльності спеціаліста. При цьому навчальний процес повинен моделювати відповідні сторони майбутньої професійної діяльності (іноді саме через розлагодженість якостей особистостей, які необхідні в навчальному процесі та професійній діяльності, колишній студент-відмінник відстає в професійній діяльності від того, хто вчився посередньо).

Освіта, зокрема й вища освіта, є процесом і результатом цілеспрямованої, педагогічно організованої соціалізації людини, цілі освіти є концентрованим вираженням інтересів суспільства загалом та інтересів кожного окремого індивіда. При цьому не слід забувати, що в центрі усієї освітньої діяльності знаходиться студент – головна інтелектуальна сила та найвища цінність суспільства. Стратегія розвитку нашого суспільства несумісна з тими недоліками, які ще мають місце в освіті та вихованні студента. Інколи у студентів спостерігається зниження інтересу до оволодіння знаннями, недостатньо розвивається ініціатива, відсутній творчий підхід не лише до навчання, але й до практичного оволодіння спеціальністю. Про це свідчать результати внутрішньо семестрових атестацій та підсумки семестрових заліків, іспитів тощо. Деякі

студенти не схильні до самостійної роботи з оволодіння знаннями, а користуються лише конспектами, не вміють творчо застосовувати отримані знання до вирішення нестандартних теоретичних та практичних задач, губляться перед труднощами. Частина студентів, особливо молодших курсів, не має необхідного почуття відповідальності, вимогливості до себе, до оточуючих, недостатньо дисципліновані. Насторожують й факти нерозвиненості у частини студентів духовних потреб, обмеженості культурних інтересів тощо.

Тому надзвичайно важливим виявляється не лише встановити, коли та що студент повинен знати, вміти, чим та як володіти, про що та в якій мірі мати уяву, але й забезпечити з мінімальними часовими затримками врахування сигналів зворотного зв'язку (визначення "величини неузгодженості").

Отже, під керівництвом якістю випускника будемо розуміти постійний, планомірний, цілеспрямований процес дії на всіх рівнях на фактори та умови, що забезпечують формування та постійний розвиток й, головне, саморозвиток майбутнього спеціаліста оптимальної якості та повноцінне використання його знань, вмінь та навичок.

Компетентність, на думку експертів Ради Європи, передбачає: спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні та соціальні потреби; комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок [1]. Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчальних досягнень та освіти поняття компетентності визначається як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу.

Компетентність для студента – це образ його професійного і соціального майбутнього, орієнтир для досягнення успішних результатів. Цей показник є завжди особистісним, у ньому поєднані особистісний смисл діяльності, світоглядні орієнтири, оцінки, рефлексивні роздуми. Компетентність – явище багатогранне, це інтегральна характеристика рівня освітньо-професійної та соціальної підготовки студента. Але, на жаль, у сучасній освітній парадигмі ще досі панівним виявляється підхід, коли замість цілісного соціально-культурного досвіду студенти фактично опановують лише його частину, у першу чергу знаннєвий компонент.

Загалом компетентнісний підхід до визначення якості освіти виявляється яскравим індикатором, оскільки акцентує різницю між вправністю, прив'язаною до ситуації опанування нею, і вмінням виходити за межі цих ситуацій – вміння вчитися. Ефективність формування компетенцій залежить від продуктивності навчання, що передбачає творення студентом власного освітнього продукту. Продукти навчальної діяльності студента можуть переростати рамки індивідуальних здобутків і переходити навіть в набуток загальнокультурні.

Залучення механізмів творення особистих смислів у навчальному процесі стає особливо актуальним у часстрімкого поширення Інтернет, яким на наш час користуються вже фактично усі студенти, здобуваючи там не лише освітню інформацію. Відомо, що знаходячись в Інтернеті людина сприймає світ у формі інформаційних уривків, готових результатів. Для відкриття комплексних зв'язків, аргументів, шляхів прийняття конкретних рішень всесвітня комп'ютерна мережа не є пристосованою. Таким чином, мислення набуває миттєвого характеру, проте не стає глибоким.

Існує ще один важливий фактор, без якого унеможливується формування ключових компетенцій. Маємо на увазі рефлексію студента в навчальному процесі. Майбутній фахівець повинен усвідомлювати і осмислювати власну навчальну діяльність, її способи, смислової специфіку, виявляти і оцінювати індивідуальні і професійні здобутки, аналізувати помилки, усвідомлювати свої освітні перспективи. Формування ключових компетенцій майбутнього спеціаліста у навчальному процесі вищої школи являє собою входження студента в широкий культурний контекст, де майбутня професійна діяльність виступає складовою життєвої самореалізації. Методика використання смислів культури в процесі фундаментальної і фахової підготовки ґрунтується на принципах особистісно-орієнтованого підходу, активного навчання, опори на психологічні механізми творення смислу, залучення до змісту навчальних дисциплін культурних форм трансляції колективних смислів, стимулюванні рефлексії і креативності студентів в освітньому процесі.

Тому для педагогічної забезпеченості вищої школи завжди важливий не сам по собі результат, скажімо, компетентність у чомусь, а оптимальність шляхів досягнення студентом життєвої самореалізації, насамперед, з опорою на допитливість і здатність перейматися самоспроєктованим баченням світу в предметному різноманітті і міжпредметно-інформаційній інтегративній єдності.

Адже поняття професійної компетентності, звичайно, включає в себе крім суто професійних знань ще й величезну кількість інших складових: загальну культуру особистості, професійну майстерність, світоглядні погляди та багато іншого. Важливо зазначити, що кожний компонент цієї компетентності, розвиваючись сам по собі, розвиває всю компетентність в цілому, і цей процес нескінчений. У сучасній дидактиці засобами становлення та розвитку професійної компетентності виступають: пізнавальна активність та професійна активність, а також їх взаємозв'язки, сформованість яких і приводить до необхідного рівня професійної компетентності. У свою чергу професійна активність характеризується за наступними напрямками: зміст знань, широта знань, ступінь узагальнення знань, ступінь прогностичності знань, ступінь системності знань. Системне вбудовування циклів загально гуманітарних дисциплін в технічну освіту сприяє інтеграції культурної та загальнонаукової компоненти професійної компетентності майбутнього спеціаліста. Розвиненість духовних якостей особистості виражається у здатності сприймати світ в його цілісності. Отже, дисципліни фундаментального циклу мають глобальне значення як для освіти в цілому, так і для дисциплін спеціальності, як наукова та когнітивна основа. Але критеріями відбору змісту навчальних дисциплін мають використовуватись перш за все: цілісне відображення у змісті навчання задач формування всебічно розвиненої особистості та висока наукова й практична значимість змісту.

Освіта, та й освітня сфера взагалі, має розглядатися як інститут, який конструє майбутнє суспільство. Такий підхід визначає ліберальну політику розвитку, за якої для зміни суспільства потрібно змінити людину через розвиток системи освіти. Отже, система освіти в такому випадку повинна орієнтуватися на розвиток особистості, підготовку її до вирішення нестандартних проблем, підвищення її соціальної та професійної мобільності, які представляють собою множину різноманітних шляхів вибору власного майбутнього.

Виходячи з сучасних принципів світоіснування, культуру якості освіти слід розуміти комплексно та системно, вона повинна охоплювати кожен процес, кожен вид діяльності та кожен особистість. Комплексне поняття якості як системного показника розповсюджується значно ширше традиційної ідеї якості вищої освіти, яка виражається у ступені відповідності стандарту змісту навчальних програм або у рівні екзаменаційних оцінок студентів університету.

Крім того, практика оцінювання (контролю) якості підготовки спеціалістів, яка склалася у вітчизняній освіті на сьогоднішній день різко та справедливо критикується. Недоліком традиційної системи оцінювання рівня підготовки

студентів є те, що вона не сприяє активній, ритмічній роботі студентів, а орієнтована в основному на контроль рівня підготовки, перш за все, на час екзаменаційної сесії, та не сприяє диференційованій оцінці успіхів і досягнень кожного студента в період всього терміну навчання, та, в першу чергу, його самостійної роботи.

Не слід також ігнорувати той факт, що якість є найважливішим показником ефективності інвестицій в освіту. А оскільки основний потенціал інноваційного розвитку зосереджений у вищих навчальних закладах та його рівень напряму визначається якістю вищої освіти, то одним з основних напрямів модернізації освіти є розробка варіативних моделей управління якістю вищої освіти. Базовою функцією системи управління якістю є функція стратегічного планування, формування "бачення" (Н. Торнберрі [2], П. Сенге [3], Х. Віссема [4], К. Фрайлінгер [5] та ін.). Саме "бачення", як картина погляду на майбутнє, допомагає визначити потрібний напрям розвитку сучасного університету. Бачення – це суть образ сучасного університету.

Інтегруючими факторами, які організують систему управління якістю, визначені список принципів, понятійно-термінологічний апарат та герменевтичне розуміння системи освіти на інституційному рівні. Концепція внутрішньовузівського управління представляє собою складну цілеорієнтовану систему теоретико-методологічних, технологічних знань-сміслів, акумулюючи перспективні напрями розвитку системи освіти на основі розуміння якості як універсального метафактора, дозволяючи інтегрувати парадигмальні та часно-предметні знання в єдине ціле.

Створення системи управління якістю потребує послідовного вирішення наступних задач: визначення та концептуалізацію цілей у галузі якості освіти; виявлення вимог ринку праці та потенційних роботодавців; встановлення базового комплексу процесів як відкритої моделі; розробка та адаптація методів управління процесами, які забезпечують функціонування та розвиток університету; запровадження документального оформлення системи менеджменту якості; запровадження контролювання процесів засобами проведення внутрішнього аудиту. Управління якістю представляє собою комплекс дій, методів та засобів ефективного перетворення (розвитку) організаційних структур, процесів діяльності, змісту освіти тощо. При цьому розвиток визначається як саморозвиток, а системність виступає його найважливішою характеристикою [6].

Таким чином, якість виступає універсальним метафактором, актуалізуючи інтеграцію існуючих підходів парадигмального та часнопредметного знання в єдине ціле. Базисом такої інтеграції є синергетичний підхід, який акумулює перспективні напрями (підходи) розвитку освіти, структуруючи систему як нелінійну, а саме, таку структуру, яка є здатною до розвитку та саморозвитку. А основоположною задачею перед вищим навчальним закладом, відповідно, стає створення механізмів, що забезпечують якість освітніх послуг, які надає університет. Єдність вимог передбачає й різноманіття форм та способів навчання та виховання, які об'єднані єдиною стратегічною метою всебічного розвитку особистості. Саме тому особливої актуальності в наш час набувають питання формування системи забезпечення якості професійної підготовки, тобто професійної компетентності студентів – майбутніх спеціалістів.

Іншими словами, якість професійної підготовки спеціаліста в умовах вищого, зокрема вищого технічного, навчального закладу необхідно розглядати, як здатність освітньої системи задовольняти, з одного боку, потреби ринку праці в спеціалістах відповідної кваліфікації, а з іншого – потреби особистості в отриманні конкурентноздатних знань, тобто у формуванні компетентності студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рекомендации Парламента и Совета Европы от 12 декабря 2006 года "О ключевых компетенциях обучения в течении всей жизни" (2006/962/EC) – Режим доступа: http://adukatar.net/wiki/index.php?structure_id=221
2. Thornberry N. A view about 'vision'. European Management Journal. V.15 №1, P. 28-34.
3. Сенге П. Пятая дисциплина. Искусство и практика самообучающейся организации. - М.: ЗАО "Олимп-Бизнес", 1999).
4. Wissema J. G. The Modern Prophets-How Can They Help Us?. // Long Range Planning, 1982, 15(4), 126-34.
5. Фрайлингер К. Сила видения. - Пер. с нем. - М.: Без указания издательства. - 1997. - 209 с.
6. Лисенко Н.В. Деякі аспекти вирішення проблеми еколого-педагогічної підготовки фахівців дошкільного профілю у світовій науковій думці // Збірник удосконалення професійної підготовки спеціалістів дошкільного профілю / Упор. А.В. Артемова, Н.В. Лисенко. – К.: 1996. – С.93-107.

Подано до редакції 14.08.09.

РЕЗЮМЕ

Нові підходи до проблеми якості освіти вступають у суперечність з переважною в сучасній вищій школі традиційною дискретно-дисциплінарною моделлю реалізації її змісту. Якість виступає універсальним метафактором, актуалізуючи інтеграцію існуючих підходів парадигмального та часнопредметного знання в єдине ціле. Найактуальнішим і найбільш значущим системним показником якості вищої технічної освіти є компетентність майбутніх спеціалістів.

Ключові слова: вища освіта, компетентність, освітня парадигма, особистісний смисл, особистісно-орієнтований підхід, продуктивність навчання, професійна освіта, розвиток особистості, саморозвиток, система освіти, управління якістю, якість освіти.

Т.П. Голуб

КОМПЕТЕНТНОСТЬ СТУДЕНТОВ КАК СИСТЕМНЫЙ ПОКАЗАТЕЛЬ КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

РЕЗЮМЕ

Новые подходы к проблеме качества образования противоречат традиционной дискретно-дисциплинарной модели реализации ее содержания, превалирующей в современной высшей школе. Качество выступает универсальным метафактором, актуализируя интеграцию существующих подходов парадигмального и частнопредметного знания в единое целое. Самым актуальным и значимым системным показателем качества высшего технического образования является, безусловно, компетентность будущих специалистов.

Ключевые слова: высшее образование, компетентность, личностно-ориентированный подход, личностный смысл, парадигма образования, продуктивность обучения, профессиональное образование, развитие личности, саморазвитие, система образования, управление качеством, качество образования.

T.P. Golub

STUDENTS' COMPETENCE AS A SYSTEM INDICATOR OF THE QUALITY OF HIGHER TECHNICAL EDUCATION

SUMMARY

New approaches to studying the quality of education contradict traditional discrete-disciplinary model of its contents realization which is widely spread in modern high school education. The quality is a universal metafactor actualizing integration of existing approaches of paradigmatic and private subject knowledge into a whole unit. The most actual and meaningful system indicator of the quality of higher technical education is prospective specialists' competence.

Keywords: high education, competence, personality oriented approach, personal sense, educational paradigm, educational efficiency, professional education, personal development, self-development, educational system, management of the quality, quality of education.
